

Грибіш Степан Миколайович,
аспірант
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України

СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ІЗ ТУРИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація Проаналізовано сучасний стан системи професійної туристичної освіти України в контексті європейської інтеграції. Виявлено основні проблеми, що стоять на шляху побудови ефективної освітньої системи. Серед них: невідповідність змісту освіти потреб ринку праці, надмірна уніфікація системи туристичної освіти, практична неготовність випускиків до професійної діяльності, відсутність системи підвищення чи перекваліфікації фахівців туристичної сфери. Окреслено основні шляхи вирішення вказаних проблем: приведення у відповідність підготовку фахівців до реальних вимог ринку праці, розширення самостійності навчальних закладів в освітньому процесі шляхом розробки власних програм на основі державних стандартів, адаптація передового європейського досвіду до вітчизняних освітніх умов.

Ключові слова: професійна освіта, система туристичної освіти, фахівець сфери туристичного обслуговування.

Постановка проблеми. Туристичний сектор на сьогоднішній день є найважливішим і найдинамічнішим напрямом у структурі економік провідних держав світу. Згідно прогнозів Всесвітньої ради туризму спостерігатиметься щорічне зростання надходжень від туризму у країнах ЄС на рівні 2,5 % до 2026 р. [1, с.38]. Враховуючи такі особливості розвитку економік своїх країн-сусідів, перед Україною постала необхідність врахувати такі тенденції, що й було закріплено в Законі України «Про туризм», в якому дана галузь віднесена до «пріоритетних напрямів розвитку економіки» [2]. Однак туристична сфера, як і будь-яка інша галузь економіки, для свого успішного розвитку потребує висококваліфікованих фахівців. Саме це і є одним із основних завдань, яке стоїть перед вітчизняною професійною освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристична освіта в Україні є ще досить новим напрямом, який активно почав розвиватися тільки з проголошенням незалежності. Незважаючи на це, вітчизняна туристична освіта може опиратися на значні здобутки, здійснені як вітчизняними, так і

зарубіжними вченими. Серед них варто виділити напрацювання за кількома напрямками. Теоретико-методологічні засади розвитку туристичної освіти в Україні досліджували І. Ю. Афанасьєв, М.В. Вачевський, Т.А. Дьорова, В.О. Квартальнов, В.Т. Лозовецька, О.О. Любіцева, Л.В. Мальська, М.І. Пальчук, Л.В. Сакун, С.Ф. Соляник, Л.М. Устименко, Г.С. Цехмістрова, Л.В. Чорна. Систему неперервної професійної туристичної освіти розглядали Т.Р. Власова, І.В. Зорін, Л.В. Кнодель, Л.І. Поважна, М.І. Скрипник, В.К. Федорченко. Проблеми професійної підготовки фахівців для сфери туристичного обслуговування вивчали Є.О. Алілуйко, В.Г. Антоненко, І.Т. Балабанова, А.Г. Барабанов, І.І. Булигіна, І.А. Зязюн, А.П. Конох, О.Д. Король, Ю.М. Лагусев, О.І. Левицька, Я.В. Любивий, В.В. Лях, С.П. Оришко, В.С. Пазенок, Т.С. Пархоменко, Н.В. Фоменко, Н.С. Хмілярчук, П.Л. Яроцький.

У зв'язку зі швидким розвитком сфери туризму, яка висуває все вищі вимоги до обслуговуючого персоналу, постає потреба адаптації існуючої системи туристичної освіти до нових викликів.

Метою статті є аналіз сучасної системи професійної підготовки майбутніх працівників сфери туристичного обслуговування України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Декларування Україною незворотності курсу держави на європейську інтеграцію [5], яка передбачає наближення до європейських стандартів, зумовило необхідність проведення глибоких реформ у всіх сферах економічного, політичного й суспільного життя країни. Одним із найважливіших завдань у цьому напрямку, невирішеність якого є чи не найбільшою перешкодою на шляху набуття членства у ЄС, є побудова ефективної економічної моделі, наближеної до європейської. Слід врахувати те, що галузева структура країн ЄС характеризується значним переважанням сфери послуг (понад 70 % в структурі валового національного продукту) [14], де провідна роль належить туризму.

Специфіка туристичної галузі передбачає необхідність володіння певними туристичними ресурсами (об'єктами, явищами, подіями природного чи антропогенного походження [4]). На території України знаходяться майже 50 тисяч архітектурно-історичних пам'яток, близько 20% території країни охоплюють ландшафтні ресурси, а також інші об'єкти і явища, що створює хороші передумови для розвитку туризму.

До початку 1990-х років туристична підготовка здійснювалася здебільшого шляхом перепідготовки чи підвищення кваліфікації працівників туристичної сфери, які не володіли спеціальною туристичною освітою [11, с.158]. Основною причиною такого стану було те, що туризм не розглядався як окрема галузь економіки, а тільки як складова інших. Таким чином, перед нашою державою постало завдання розбудови власної системи туристичної освіти практично з «нуля», враховуючи виклики ХХІ століття.

На сьогодні в Україні підготовку кадрів для сфери туризму й готельного господарства здійснюють близько 150 вищих навчальних закладів першого-четвертого рівня акредитації, а також професійно-технічні навчальні заклади. Для вітчизняної системи туристичної освіти характерною є ситуація, притаманна для більшості європейських країн, де існує відносно незначна кількість вузькопрофільних навчальних закладів і заклади, які поряд із різними професіями, готують фахівців для сфери туризму.

Однак, вітчизняна система туристичної освіти для інтеграції в європейський освітній простір повинна успішно подолати низку проблем, які стоять на цьому шляху. Це передусім недостатня орієнтованість структури і змісту професійно-технічної освіти на потреби ринку праці й сучасні економічні виклики [10]. Професійно-технічна освіта традиційно виконувала і, до певної міри, виконує допоміжну і дещо вторинну роль в існуючій економічній моделі. Таким чином, існує невідповідність спеціальностей, які здобувають майбутні фахівці з реальними вимогами ринку, що характеризуються значною динамічністю.

Водночас здійснюється підготовка фахівців за великою кількістю спеціальностей, що не відповідають Класифікатору професій. Саме тому є необхідність привести у відповідність освітній процес із економічними умовами на основі європейських вимог. Приєднання України до Болонського процесу, який частково мав цю проблему вирішити, передбачає тільки уніфікацію самої освітньої системи без урахування змісту і не торкається системи ПТНЗ, які готують значну частину кадрів для туристичної галузі.

Наступна проблема пов'язана із багатосегментністю туристичної галузі, різноманітними напрямками діяльності її фахівців і обмеженим спектром спеціалізації в туризмі у вітчизняній системі професійної освіти [13].

Однією з основних особливостей підприємств і установ туристичного обслуговування, порівняно з іншими галузям виробничої чи невиробничої сфери, є значне розмаїття професій персоналу й дещо інша структура окремих категорій працівників [3, с.137]. Основною причиною такого стану є багатогранність туристичної сфери, що охоплює досить широке коло професій. Згідно Класифікатора професій ДК 003:2010 існує 78 професійних назв робіт туристичного спрямування, із яких 25 з'явилися в проміжку до 2012 року [9, с.153] і процес внесення до Класифікатора нових професій до кінця ще не завершений. Таким чином система освіти має максимально вирішити проблему недостатньої забезпеченості висококваліфікованими працівниками туристичної галузі.

Сучасні вітчизняні ВНЗ III-IV рівнів акредитації здебільшого готують для сфери туризму фахівців, які відносяться до керівного складу. Однак найбільшою в даній галузі є потреба в працівниках середньої ланки і в обслуговуючому персоналі. Цю кадрову ланку здебільшого заповнюють ПТНЗ і ВНЗ I-II р.а. У процесі розвитку ринку праці поступово стає нормою оволодіння людиною протягом свого професійного життя трьома, чотирма, а інколи й п'ятьма професіями. Як зазначає Д.Щитов, «ці концептуальні ідеї слугують теоретичним підґрунтям укрупнення існуючих і створення нових професій на засадах адаптації змісту професійної освіти і навчання до потреб

виробництва і сфери послуг» [14, с 58]. Таким чином, зважаючи на значне розмаїття професій туристичного спрямування, дана проблема частково вирішується підготовкою фахівців шляхом інтегрування професій.

Проблема є і в надмірній уніфікації системи професійної туристичної освіти, що не дає можливості врахувати суттєві відмінності й особливості туристичної галузі в різних регіонах, на що й мають бути спрямовані завдання сучасної освіти. Сьогодні в Україні вже склалася територіально відмінна структура туризму, що безпосередньо пов'язано з нерівномірністю та специфікою туристичних ресурсів. Все більшої популярності набуває в Україні етнотуризм, що потребує культурологічної підготовки фахівців для сфери туризму з урахуванням етнонаціональних, соціально-культурних та інших особливостей різних регіонів [12]. Ці особливості варто враховувати в процесі підготовки фахівців туристичної сфери шляхом розширення регіонального компоненту. За певних умов це може створити проблему порушення цілісності освітнього простору України, але зважаючи на те, що більшість випускників працевлаштовуються у тих регіонах, де здобували свій фах, вони будуть більше підготовлені до місцевих існуючих економічних реалей. Саме тому галузеві освітні стандарти повинні враховувати таку специфіку й розширювати можливості впровадження нових спецкурсів і дисциплін.

У країнах ЄС принцип субсидіарності, який передбачає передачу повноважень на якнайнижчий рівень, застосовується й до професійної освіти. Центральні органи затверджують освітні стандарти, а професійно-технічні заклади розробляють власні навчальні плани у відповідності до них. Зміст навчання різних закладів може різнитися в залежності від самого закладу, регіону в якому він розташований. Отже освітні стандарти забезпечують «вирівнювання» освіти, наданої різними закладами, тоді як специфічні елементи навчального плану дають можливість віддати належне унікальним аспектам конкретного закладу, на які впливає, наприклад, його середовище

(специфічна структура економіки, місцеві підприємства, ринок праці), наявне обладнання, кваліфікація педагогічного колективу тощо [8, с.47].

Ще одна проблема – невідповідність рівня підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери потребам сучасного ринку праці. Дана проблема є актуальною для всієї системи професійної освіти. Часто випускники не готові одразу приступати до своїх професійних обов'язків. Спостерігається навіть тенденція, що чим вищий рівень зайнятої випускником посади, тим більша неготовність до неї. Задля усунення цієї проблеми затверджено Національну рамку кваліфікацій, яка визначається результатами навчання з чітким визначенням того, що учень (працівник) має знати та вміти робити й надається схема переходу до наступного рівня: вертикального (підвищення кваліфікації за відповідною професією) та горизонтального (оволодіння суміжними професіями) [13, с.14].

Варто також зазначити, що сьогодні в Україні практично відсутня система підвищення чи перекваліфікації в системі туристичної освіти. Саме тому необхідно передбачити максимально простий механізм здобуття нової професії/спеціальності як складової неперервної туристичної освіти. Зважаючи на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, варто активно використовувати їх в освітній системі. Вони можуть служити засобом індивідуалізації навчання чи підвищення кваліфікації. Це дасть змогу запровадити не тільки передовий вітчизняний, але й зарубіжний досвід. У молоді з'явиться можливість постійно підвищувати фаховий рівень шляхом заочної участі в семінарах, тренінгах тощо. Таким чином можна буде вирішити проблему постійного професійного зростання у відповідності до вимог ринку, задовольнити потребу самореалізації працівника й підвищити ефективність його праці. Водночас варто активніше запроваджувати й зарубіжний досвід, який передбачає можливість підвищення кваліфікації персоналу різного рівня за рахунок роботодавця. Дана норма передбачена в Законі України «Про професійний розвиток працівників», однак на практиці, на відміну від провідних держав світу, використовується не так часто.

Звичайно, перед туристичною освітою України стоять і інші проблеми, що стосуються освіти в цілому, а саме: застаріла нормативно-правова база, повільне впровадження в навчальний процес інноваційних та інформаційно-комунікативних технологій, низький рівень матеріально-технічного забезпечення та багато інших. Попри це, зважаючи на стійку тенденцію до зростання ролі туристичної сфери у світовій і вітчизняній економіці, спираючися на хороші передумови, Україна має всі шанси перетворитися на країну не просто активного туризму, але й одного з європейських лідерів галузі. Вітчизняна система туристичної освіти, вирішивши низку нагальних проблем, зможе готувати високоякісних фахівців, готових до професійної діяльності й затребуваних на ринку туристичних послуг, тобто закладе міцну основу для можливості розвитку туризму.

Висновки. Здійснений аналіз сучасного стану професійної туристичної освіти дає підстави стверджувати, що швидкий розвиток ринку праці зумовлює необхідність реформування системи туристичної освіти у відповідності до існуючих викликів, що передбачає підготовку конкурентноспроможного фахівця, здатного швидко адаптуватися до нових реалей, готового постійно підвищувати свій фаховий рівень. А завданням держави має стати створення всіх необхідних для цього умов.

Використана література

1. Горіна Г.О. Соціально-економічні аспекти розвитку / Г.О. Горіна // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2016. – Вип. 1. – С. 36-39.
2. Закон України «Про туризм» № 324/95 від 11.02.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 12.12.2016).
3. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2003. – 300 с.
4. Матвійчук Л. Ю Теоретичні основи типології та специфіки туристичних ресурсів: електрон. наук. фах. вид. / Л. Ю. Матвійчук. – Житомир: [б. в.], 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/eui/2011_1/11mljstr.pdf (дата звернення: 11.12.2016).
5. Постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» №874-VII від 13.03.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18> (дата звернення: 15.12.2016).
6. Радкевич В. О. Науково-методичні основи модернізації змісту професійної освіти і навчання / В.О. Радкевич // Науковий вісник Інституту професійно-технічної

- освіти НАПН України. – 2011 – № 1 – С. 57-68. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvipto/2011_1.pdf (дата звернення: 19.12.2016)
7. Радкевич В.О. Національна система кваліфікацій професійної освіти і навчання [Текст] / В. Радкевич, В. Скульська // Професійно-технічна освіта. – 2010. – № 1. – С. 14-17.
 8. Сергеева Л. М. Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу : Навч. посіб. – К. : Арт Економі, 2012. – 120 с.
 9. Соколовська І. В. Особливості підготовки туристичних кадрів в Україні / І. В. Соколовська // Управління розвитком. – 2013. – №21. – С. 151-154.
 10. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» № 344/2013 від 25.06.2013 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18> (дата звернення: 15.12.2016).
 11. Управління регіональним розвитком туризму / Д. Стеченко [та ін.]. – Київ : Знання, 2012. – 455 с.
 12. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : автореф. дис. ... д-ра пед наук : 13.00.04 / Федорченко В.К.; НАПН України. – Київ, 2005. – 44 с. – Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 10.12.2016).
 13. Чорна Л. В. Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в університетах США : автореф. дис. ... д-ра пед наук : 13.00.04 / Чорна Л. В.; Полтавський держ. пед. ун-т. – Полтава, 2009. – 20 с. – Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 10.12.2016).
 14. Щитов Д.Н. Зайнятість населення європейського союзу в сфері високотехнологічних послуг [Електронний ресурс] : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів, 17-18 лют. 2012 р., Дніпропетровськ / Дніпропетровський нац. Ун-т ім. О. Гончара. – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/node/522> (дата звернення: 12.12.2016).

References

1. Horina H.O. Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku / H.O. Horina // Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova. – 2016. – Вуп. 1. – С. 36-39.
2. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» № 324/95 vid 11.02.2015 r. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr> (data zvernennia: 12.12.2016).
3. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti / V. F. Kyfiak . – Chernivtsi : Knyhy – KhKhI, 2003. – 300 s.
4. Matviichuk L. Yu Teoretychni osnovy typolohii ta spetsyfiky turystychnykh resursiv: elektron. nauk. fakh. vyd. / L. Yu. Matviichuk. – Zhytomyr: [b. v.], 2009. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/eui/2011_1/11mljstr.pdf(data zvernennia: 11.12.2016).
5. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro pidtverdzhennia kursu Ukrainy na intehratsiiu do Yevropeiskoho Soiuzu ta pershocherhovi zakhody u tsomu napriami» №874-VII vid 13.03.2014 r. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18>(data zvernennia: 15.12.2016).
6. Radkevych V. O. Naukovo-metodychni osnovy modernizatsii zmistu profesiinoi osvity i navchannia / V.O. Radkevych // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. – 2011 – № 1 – С. 57-68 – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvipto/2011_1.pdf (data zvernennia: 19.12.2016)
7. Radkevych V.O. Natsionalna systema kvalifikatsii profesiinoi osvity i navchannia [Tekst] / V. Radkevych, V. Skulska // Profesiino-tekhnichna osvita. – 2010. – N 1. – С. 14-17.
8. Serheieva L. M. Instytutsii profesiino-tekhnichnoi osvity krain Yevropeiskoho Soiuzu : Navchalnyi posibnyk. – К. : Art Економі, 2012. – 120 с.

9. Sokolovska I. V. Osoblyvosti pidhotovky turystychnykh kadriv v Ukraini / I. V. Sokolovska // Upravlinnia rozvytkom. – 2013. – №21. – S. 151-154.
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku» № 344/2013 vid 25.06.2013 r. – Rezhym dostupu: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18\(data zvernennia: 15.12.2016\)](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18(data%20zvernennia:15.12.2016)).
11. Upravlinnia rehionalnym rozvytkom turyzmu / D. Stechenko [ta in.] . – Kyiv : Znannia, 2012. – 455 s.
12. Fedorchenko V.K. Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv dlia sfery turyzmu : avtoref. dys. ... d-ra ped nauk : 13.00.04 / Fedorchenko V.K.; NAPN Ukrainy. – Kyiv, 2005. – 44 s. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (data zvernennia: 10.12.2016).
13. Chorna L. V. Osoblyvosti praktychnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv turystychnoi haluzi v universytetakh SShA : avtoref. dys. ... d-ra ped nauk : 13.00.04 / Chorna L. V.; Poltavskiy derzh. ped. u-tet – Poltava, 2009. – 20 s. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe (data zvernennia: 10.12.2016).
14. Shchytov D.N. Zainiatist naseleння yevropeiskoho soiuzu v sferi vysokotekhnolohichnykh posluh[Elektronnyi resurs] : materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molodykh uchenykh i studentiv, 17-18 liutoho 2012 r., Dnipropetrovsk / Dnipropetrovskiy nats. Un-t im. O. Honchara. – Rezhym dostupu: <http://www.confcontact.com/node/522> (data zvernennia: 12.12.2016).

Грыбиш Степан Николаевич
аспирант
Института профессионально-
технического образования АПН
Украины

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация. Проанализировано современное состояние системы профессионального туристического образования Украины в контексте европейской интеграции. Определены основные проблемы, стоящие на пути построения эффективной образовательной системы: несоответствие содержания образования потребностям рынка труда, чрезмерная унификация системы туристического образования, практическая неготовность выпускников к профессиональной деятельности, отсутствие системы повышения квалификации или переквалификации специалистов туристической отрасли. Определены основные пути решения указанных проблем. В первую очередь приведение подготовки специалистов в соответствие к реальным требованиям рынка труда, расширение самостоятельности учебных заведений в образовательном процессе путем разработки собственных программ на базе государственных стандартов, адаптация передового европейского опыта к отечественным образовательным условиям.

Ключевые слова: профессиональное образование, система туристического образования, специалист отрасли туристического обслуживания.

Hrybish Stepan
graduate student,
Institut of Vocational Technical Education
of the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine

THE CURRENT STATE OF PREPARATION SPECIALISTS ON TOURISM SERVICES IN PROFESSIONAL EDUCATION UKRAINE

Abstract. We analysed modern situation of professional tourism education of Ukraine in a context of European integration.

We generalised main problems of building effective education systems. Such as: labour needs, excessive standardisation of tourism system and practical unavailability of alumnus to work, also bad luck of skills.

We founded possible solutions of this problems: improving skills of specialist in tourism service according with the requirements of jobs marketing. Expansion autonomy of education institution by developing their own programs based on national standards. Adoption of best European specialist in tourism education experience

Key words: vocational education, tourism education system, specialist in sphere of tourist services.